

Žemaičiams skirtos skulptūros Vilniuje

Konstantinas SIMUTIS

Vilniuje skulptūrų, paminklų – daugiau negu šimtas. Dalis jų skirta iškilų žemaičių atminimui įamžinti. Pirmiausia žvilgsnis krypta į Gedimino prospekto skverelį. 1970 m. čia įkurdintas skulptoriaus Petro Aleksandravičiaus (1906–1997) sukurtas literatūros klasikės Žemaitės (Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės, 1845–1921) paminklas. Apie jį informacija pateikta šių metų el. žurnalo „Žemaičių žemė“ trečiame numeryje (https://zemaitiuzeme.lt/wp-content/uploads/2023/02/19_21_2023_Nr_3_Zemaičiu-zeme.pdf).

To paties Gedimino prospekto vakarinėje pusėje, Lietuvos banko pastato nišoje, 2015 m. gruodžio mėnesį atidengtas paminklas (ant aukštos kolonos pastatytas biustas), skirtas iškiliam tarpukario Lietuvos visuomenės ir politiniam veikėjui, pirmajam Lietuvos banko valdytojui (šias pareigas ėjo 1922–1929 m.), „lito tėvui“, mokslininkui, pedagogui, talentingam finansininkui Vladui Jurgučiu (1885–1966). Šis atminimo ženklas unikalus – jis nulietas iš išlydytų 50 lito centų monetų vario, cinko ir nikelio lydinio. Tam prireikė apie 75

Rašytojos Žemaitės paminklas Vilniuje (skulptorius P. Aleksandravičius). D. Mukienės nuotrauka

Paminklas Vladui Jurgučiu (Vilnius, Gedimimo prospektas, skulptorius G. Piekuras). D. Mukienės nuotrauka

tūkstančių monetų, buvusių apyvartoje iki euro įvedimo. Tai pirmasis ir kol kas vienintelis iš išlydytų monetų padarytas biustas Lietuvoje. Jo autorius – Vilniuje kuriantis vilniškis skulptorius Gediminas Piekuras, kuris yra ir 2018 m. lapkričio 23 d. Vilniuje, aikštėje priešais Nacionalinę filharmoniją, atidengto paminklo Lietuvos tautos patriarchui Jonui Basanavičiui autorius. G. Piekuras sukūrė ir du Juozo Tumo Vaižganto (vienas paminklas atidengtas 2016 m. Birštone, kitas – 2019 m. Kaune), Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo vietos (2021 m.) paminklą, taip pat ir paminklą Antanui Macijauskui (2001 m.) bei daugelį kitų viešosioms erdvėms skirtų paminklų, skulptūrų, memorialinių lentų. Išsami informacija apie skulptorių skelbiama Skulptūros ir vitražo centro interneto svetainėje (adresas <https://www.sivc.lt/gediminas-piekuras>).

Pasak dailės specialistų, šis G. Piekuro sukurtas Vlado Jurgučio paminklas – „klasikinė skulptūrinė kompozicija, kuri perteikia to meto Lietuvos Respublikos laikmetį ir puikiai dera su architektūra. Siekiant kompozicijos vientisumo ir monumentalumo, tos pačios meninės priemonės (medžiaga ir plastika)

Simono Daukanto horeljefas Vilniaus universiteto S. Daukanto kiemelyje (skulptorius R. Kazlauskas). Nuotrauka iš RKIC archyvo

naudojamos kuriant koloną. Monetos ir jų fragmentai ne tik suteikia papildomo atraktyvumo, bet turi ir edukacinę funkciją“.

Iš Gedimino prospekto kelias veda į Universiteto gatvę. Stabtelime priešais Prezidentūrą esančioje Simono Daukanto aikštėje. Proga neeilinė – 2023-aisiais pažymime šio iškilaus žemaičio istoriko, rašytojo, švietėjo, vieno pirmųjų lietuvių tautinio atgimimo ideologų S. Daukanto (1793–1864) 230-ąsias gimimo metines. Iš čia pasukame į Vilniaus universiteto senųjų rūmų kompleksą. Vienas jo kiemelių taip pat pavadintas S. Daukanto vardu. Čia ant šiaurinės pastato sienos, viršum įėjimo į kiemelį, iš Kaišiadorių kilusio skulptoriaus Romano Kazlausko (1937–2021) sukurtas S. Daukanto horeljefas (1979 m. autoriaus iniciatyva prie šios sienos buvo pri-

tvirtintas šio horeljefo modelis, o 2011 m. jis pakeistas bronziniu). Išsami autoriaus biografija yra pateikta „Kaišiadorių enciklopedijoje“ (adresas: https://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Kazlauskas_Romanas&redirect=no).

Universiteto S. Daukanto kiemelį puošia ir čia puikiai prigijęs iš S. Daukanto gimtojo Kalvių kaimo (Skuodo rajonas, Lenkimų seniūnija) 1979-aisiais, Universitetui švenčiant 400 metų įkūrimo sukaktį, atvežtas ažuolas.

Kitas šiam iškiliam žemaičiui skirtas meninis atminimo ženklas – Universiteto Šv. Jonų (Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto) bažnyčioje. Tai skulptoriaus Gedimino Jokūbonio (1927–2006) sukurta ir 1979 m. prie bažnyčios sienos pritvirtinta S. Daukanto skulptūrinė lenta. Kitas plačiai žinomas šio menininko sukurtas paminklas taip pat yra skirtas žemaičiui – tai 1977 m. Kaune pastatytas paminklas iš Raseinių rajono Pasandravio kaimo kilusiam XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvių romantizmo poetui, kunigui, prof. Jonui Mačiuliui-Maironiui (1862–1932). Mažeikių parke stovi G. Jokūbonio sukurtas paminklas 1892 metų, liepos 29 d. Mažeikių rajono Laižuvos miestelyje mirusiam čia klebonavusiam kunigui ir poetui Antanui Vienožindžiui.

Šalia Vilniaus universiteto ir Lietuvos Prezidentūros–Krašto apsaugos ministerija (Totorių g. 25). Prie pagrindinio įėjimo į ją – 1999 m. vasario 16-ąją, pažymint Lietuvos

Simono Daukanto skulptūrinės lentos Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje fragmentas. Skulptorius G. Jokūbonis. Nuotrauka iš RKIC archyvo

nepriklausomos valstybės paskelbimo dieną, atidengtas Šiaulių rajono Kurtuvėnų kaime 1970 m. gimusio skulptoriaus, patriotinių akcijų organizatoriaus Gintauto Lukošaičio sukurtas iš Palangos kilusiam Lietuvos karininkui, partizanų vadui, rezistentui, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos prezidiumo pirmininkui, partizanų ginkluotųjų pajėgų organizatoriui ir pasipriešinimo Lietuvos okupacijai koordinatoriui, vadui Jonui Žemaičiui-Vytautui (1909–1954), kurį daugelis vadina ketvirtuoju Lietuvos prezidentu, skirtas didingas, ant aukštos kolonos stovintis biustas. Oficialus šio paminklo pavadinimas yra „Generolas Jonas Žemaitis“).

G. Lukošaitis – 2005 m. Šiauliuose atidengto paminklo, skirto 1880 m. vasario 27 d. Plungės valsčiaus Juodeikių kaime gimu-

(Nukelta į 24 p.)

Paminklas „Generolas Jonas Žemaitis“ Vilniuje, prie Krašto apsaugos ministerijos (skulptorius G. Lukošaitis). G. Savickio nuotrauka

Paminklas „Seserys“. Skulptorė D. O. Matulaitė. D. Mukienės nuotrauka

siam, Šiauliuose 1940 m. vasario 24 d. mirusiam Lietuvos teisininkui, advokatui, spaudos bendradarbiui, politikui ir visuomenės veikėjui Kazimierui Venclauskiui (palaidotas senosiose Šiaulių kapinėse).

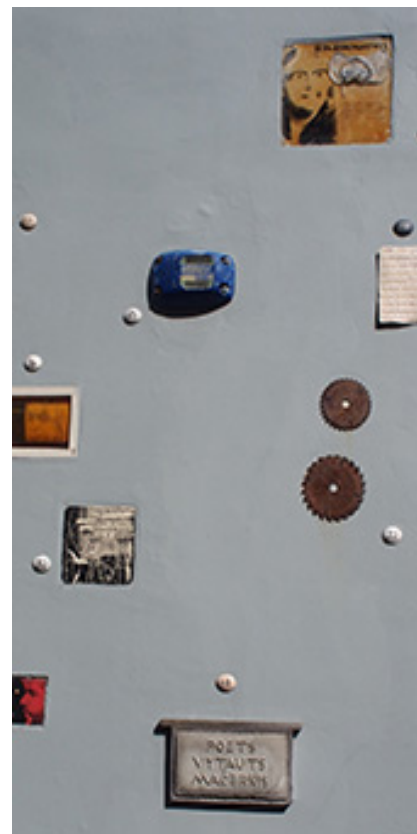
Šiaulių miesto centrinę aikštę puošia G. Lukošaičio sukurtas fontanas „Saulės diskai“. Šis skulptorius yra ir 2010–2011 m. Šiauliams sukurtų meninių akcentų „Stipruolis Nosys“, „Verksmas“ bei Algirdo Juliaus Greimo biusto autorius.

Vienas gražiausių Vilniuje esančių paminklų stovi Vilniaus senamiesčio skverelyje netoli Jaunimo teatro – prie Visų Šventųjų bažnyčios, Karmelitų ir Visų Šventųjų gatvių sankirtos. Tai – „Seserys“. Jis pastatytas 1995 m. ir yra skirtas kurį laiką šiame mieste gyvenusioms, kūrusioms seserims rašytojoms

Sofijai Ivanauskaitei-Pšibiliauskienei (1867–1926) ir Marijai Ivanauskaitei-Lastauskienei (1872–1957). Jų bendras literatūrinis slapyvardis – Lazdynų Pelėda. Šių seserų kūryboje svarbiausias buvo Sofijos vaidmuo. Paminklo autorė – 1942 m. Kelmės rajono Jukniškės kaime gimusi, jau daug metų Vilniuje gyvenanti ir kurianti skulptorė, pedagogė Daliutė Ona Matulaitė. Architektūrinę dalį suprojektavo architektai Jūras Balkevičius ir Rimantas Buivydas. Ant postamento – masyvios ir kartu grakščios, moderniai pavaizduotos dviejų iškilių moterų figūros.

Žemaitijos etnografiniame regione yra D. O. Matulaitės sukurtas paminklas „Aušra“ (jis 2003 m. atidengtas Šiauliuose ir yra skirtas pirmajam tautiniam lietuvių mėnraščiui (laikraščiui) „Aušra“, kuris buvo leidžiamas 1883 m. kovo–1886 m. birželio mėnesiais Tilžėje ir Ragainėje. Šiame leidinyje buvo paskelbta XIX a. pirmosios pusės žemaičių rašytojų, kultūros ir visuomenės veikėjų Dionizo Poškos (1764–1830) ir Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848) kūrinių. Na o Vilniuje, Lietuvos Respublikos Seimo rūmų pagrindinį kiemą puošia 1973–2000 m. šios dailininkės sukurta dekoratyvinė skulptūra „Gražina“. Jos autorinių darbų yra ir daugelyje kitų Lietuvos vietų.

Skulptorių dėmesio Vilniuje yra sulaukęs ir iš Viekšnių (Mažeikių r.) kilęs prof. Mykolas Biržiška (1882–1962). 1915 m. Buvo įkurta pirmoji lietuvių gimnazija Vilniuje. Dabar tai Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija. Jos kiemelyje stovi skulptoriaus Dariaus Bražiūno sukurtas paminklas šios gimnazijos įkūrėjams Mykolui Biržiškai,

Iš kairės: paminklas kunigaikštienei Birutei Vilniaus Birutės gatvėje. Nuotrauka iš RKIC archyvo; Vilniaus Literatų gatvės galerijos po atviru dangumi fragmentai. Ant šių sienų yra meno ženklai, skirti rašytojams Jonui Apučiiui, Simonui Taduui Stanevičiui, Vytautui Mačerniui ir daugliui kitų iškilių menininkų, jų kūriniais. D. Mukienės nuotraukos

Iš kairės: horeljefas ir memorialinė lenta, skirta 1915 m. Vilniuje pradėjusios veikti pirmosios lietuvių gimnazijos įkūrėjams P. Gaidelioniui, J. Basanavičiui ir M. Biržiškai. D. Mukienės nuotrauka; Paminklas, skirtas pirmosios lietuvių gimnazijos įkūrėjams. Skulptorius D. Bražiūnas. Nuotrauka iš RKIC archyvo

(Nukelta į p. 26

(Atkelta iš 25 p.)

mūsų tautos patriarchui Jonui Basanavičiui (1851–1927) ir pedagogui, visuomenės veikėjui Povilui Gaidelioniui (1870–1935). M. Biržiška šiai gimnazijai 1915–1922 m. vadovavo.

Pastatą prie J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių sankirtos, kuriame iš pradžių ši lietuvių gimnazija veikė, ženklina minėto paminklo mini kopija (horliefas) kartu su memorialine lenta.

Nedaug kas žino, kad Vilniuje yra paminklas ir iš Palangos krašto kilusiai kunigaikštieniui Birutei (mirė apie 1382 m. ar apie 1389 m). Čia ji įamžinta kartu su sūnumi – Lietuvos Didžiuoju kunigaikščiu Vytautu Didžiuoju (apie 1350–1430). Šis medinis paminklas stovi Vilniaus Žvėryno mikrorajone, netoli Vingio parko esančioje Birutės gatvėje – prie 4 numeriu pažymėto namo (vaikų darželio „Birutė“).

Keletas atminimo ženklų Vilniuje žemaičiams yra skirta ir didelio vilniečių bei sostinės svečių dėmesio sulaukiančioje Literatų gatvėje, kurioje 2011 m. gegužės 28 d. buvo iškilmingai atidengta galerija po atviru dangumi. Ji nuo 2008 m. menininkų puošiama jų sukurtomis plokštelėmis, kitais nedidelio formato objektais, skirtais meno žmonių kūrybai, jų atminimui įamžinti. Jie padaryti iš metalo, medžio, stiklo ir kitų medžiagų. Čia jau yra įamžintas iškilių žemaičių Mikalojaus Daukšos (1527–1613), Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848), Motiejaus Valančiaus (1801–1875), Povilo Višinskio (1875–1906), jau minėtos Lazdynų Pelėdos, Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos (1877–1930), Jono Juškaičio (1933–2019), Vytauto Mačernio (1921–1944), Petro Dirgėlos (1947–2015), Juozo Erlicko (gimė 1953 m.), Antano Ramono (1947–1993), iš Rokiškio kilusios buvusios Platelių dvaro grafienės rašytojos Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Guffė (1790–1878) ir kai kurių kitų iškilių plunksnos meistrų atminimas. Kasmet ši siena pasipildo naujais meno ženklais.

Vilniuje yra nemažai ir memorialinių lentų, ženklinančių pastatus, kuriuose gyveno, dirbo iškilūs žemaičių menininkai. Na o Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje – daugelio šiame mieste gyvenusių ir mirusių kūrėjų amžinojo poilsio vieta. Dalis Vilniuje gyvenusių bei kūrusių žemaičių menininkų yra palaidota ir kitose šio miesto kapinėse. Daugelio jų amžinojo poilsio vietą ženklina iškilių Lietuvos skulptorių sukurti antkapiniai paminklai.

VILNIAUS dailės akademijos TELŠIŲ galerija – PUIKI ERDVĖ kūrybiniams sumanymams REALIZUOTI

Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių galerija veikia pačiame Telšių miesto centre esančioje Kęstučio gatvėje. Čia nuolat organizuojamos vaizduojamojo ir taikomojo meno parodos, įgyvendinami meniniai projektai, rengiamos paskaitos, kasmet vyksta mokslo metų pradžios ir diplomų įteikimo šventės, studentų darbų peržiūros, jų gynimai. Parodinėmis erdvėmis, kuriose naudojasi VDA bendruomenė bei kviestiniai kūrėjai, čia rūpinasi mažiau nei prieš metus dirbti pradėjęs, jaunųjų menininkų globėju jau tapęs galerininkas DONATAS REPEIKA ir parodų kuratorė EMILIJA GLOBYTĖ. Juos pokalbiui pakvietė VDA Telšių fakulteto komunikacijos specialistė DONATA KAZLAUSKIENĖ.

VDA Telšių galerijos pastatas (Kęstučio g. 3, Telšiai). UAB „Statmax“ nuotrauka